

Aleksander Wróbel

Usiłowanie w systemie prawa karnego Federacji Rosyjskiej

Instytucja usiłowania jest jednym z najważniejszych zagadnień będących przedmiotem dyskusji dotyczących potrzeby nowelizacji Kodeksu Karnego Rosyjskiej Federacji¹. Według prawideł prowadzenia badań prawnoporównawczych analiza tej instytucji oraz zrozumienie kontrowersji, które ją otaczają, wymaga głębszych badań zarówno w aspekcie rozwoju historycznego, jak i doktrynalnego, ustawodawczego oraz w aspekcie praktyki sądowniczej. Za podstawę metodologiczną badań autor przyjął model badań prawnoporównawczych proponowany przez Kötza i Zweigerta², który został nieco zmodyfikowany z uwagi na specyfikę rosyjskiego prawa karnego.

Pierwszym dziełem w doktrynie rosyjskiego prawa karnego dotyczącym etapów popełnienia przestępstwa jest opublikowana w 1815 r. praca O. Goreglada: *Doświadczenie stosowania rosyjskiego prawa karnego*³. Autor ten zdefiniował usiłowanie jako „niezakończony zamiar, wyrażony w działaniach wyrażonych na zewnątrz”. Inaczej mówiąc, Goreglad stwierdzał, że usiłowaniem było działanie, które od powstania zamiaru przeszło do jego wykonywania, ale nie zostało doprowadzone do końca. Wyróżniał on dwa rodzaje usiłowania: „bliższe lub mocniejsze” oraz „oddalone lub słabe”. Usiłowaniem było pierwsze ze wskazanych i jego karalność zależała od wagi

¹ Уголовный кодекс РФ от 13 июня 1996 г. N 63-ФЗ.

² Zob. K. Zweigert, H. Kötz, *An introduction to comparative law*, Oxford 1998, s. 34–35; S. Glanert, *Methods?*, w: *Methods of comparative law*, red. P.G. Monateri, Cheltenham 2012, s. 67–69; E. Platsas, *The functional and the dysfunctional in the comparative method of law: Some critical remarks*, „Electronic Journal of Comparative Law” 2008, vol. 12.3, s. 2–5; R. Tokarczyk, *Komparatystyka prawnicza*, Kraków 2008, s. 71.

³ О. Горегляд, *Опыт начертания российского уголовного права*, Санкт-Петербург 1815.

popelnionego przestępstwa. Osyp Goreglad uważał, że usiłowanie przestępstw „ważnych” powinno być karane jak za dokonanie, a usiłowanie „mniej ważnych” powinno pociągać za sobą łagodniejszą karę niż za przestępstwo dokonane⁴.

Dalsze rozwinięcie doktryny dotyczącej odpowiedzialności za przestępstwo niedokonane, w tym również za usiłowanie, znalazło swoje odzwierciedlenie w ustawie (ros. *Ulozhenije*) o karach karnych i poprawczych z 1845 r. Usiłowanie było w niej określane jako „wszelakie działanie, które rozpoczyna lub kontynuuje doprowadzenie złego zamiaru do końca”⁵.

Rozumienie instytucji usiłowania zostało rozwinięte m.in. w pracach A. Kistiakowskiego, który dzielił usiłowanie na:

- 1) niezakończone lub też usiłowanie *sensu stricto*;
- 2) zakończone lub przestępstwo nieudane.

Pierwszemu z nich przyznawał następujące cechy:

- 1) częściowa realizacja zamiaru;
- 2) działania wyrażone na zewnątrz mają cechy przestępstwa;
- 3) istnienie związku pomiędzy działaniem a skutkiem;
- 4) całkowity brak skutku przestępczego.

Usiłowanie zakończone dzielił na takie, które nie było doprowadzone do końca z woli samego sprawcy, oraz usiłowanie niedoprowadzone do końca z przyczyn niezależnych od sprawcy. Różnicy pomiędzy przygotowaniem i usiłowaniem upatrywał w tym, że usiłowanie zawiera w sobie „część działania” samego przestępstwa, a przygotowanie jedynie działania, które umożliwiały sprawcy przystąpienie do realizacji zamiaru przestępczego. Na tej podstawie dzielił popelnienie przestępstwa na następujące etapy:

- 1) czysty zamiar;
- 2) przygotowanie;
- 3) usiłowanie niezakończone;
- 4) usiłowanie zakończone lub też przestępstwo nieudane;
- 5) dokonanie przestępstwa⁶.

Jeden z najbardziej znanych rosyjskich karnistów N. Tagancew w wyniku badania kwestii rozwoju działania przestępczego skonstruował koncepcję

⁴ Zob. O. Горегляд, *Опыт...*, s. 93.

⁵ *Российское законодательство X–XX веков. Т. 6*, red. O. Чистяков, Москва 1988, s. 175.

⁶ Zob. А.Ф. Кистяковский, *Элементарный учебник уголовного права. Общая часть*, Киев 1875, s. 171.

cję przestępczych zamiarów „wól przestępczych”. Dzielił on zamiar przestępczy na trzy rodzaje:

- 1) zamiar (ros. „воля”, pol. „wola”) powstał, lecz jeszcze nie został wyrażony na zewnątrz;
- 2) zamiar wyrażający się, czyli przystąpienie do usiłowania przestępstwa;
- 3) zamiar zrealizowany.

Do pierwszej postaci odnosił na równi z zamiarem również i przygotowanie jako „specjalny rodzaj realizacji zamiaru”. Druga „wola” wyrażała się w usiłowaniu. Polegała ona na tym, że z jednej strony wola (zamiar) już została uformowana i gotowa do spełnienia, lecz jeszcze nie jest zrealizowana, a z drugiej strony przeciwstawia się trzeciej woli⁷.

Skutkiem tego powstała potrzeba rozgraniczenia usiłowania od przestępstwa dokonanego oraz od przygotowania. Nikolaj Tagancew zaproponował definicję usiłowania jako „rozpoczętą, lecz niezakończoną realizację przestępstwa”, uznając, że „usiłowanie zawiera działanie wynikające z istnienia ustawowych znamion”⁸. Zdaniem N. Tagancewa działanie będące usiłowaniem zawiera w sobie nie tylko działania, które są pierwszym przystąpieniem do realizacji przestępstwa, ale i te, w których ma ono dalszy rozwój aż do dokonania przestępstwa. Tym samym usiłowanie zawierało w sobie, zdaniem Tagancewa, następujące etapy:

- 1) etap przygotowawczy usiłowania;
- 2) etap, w którym działalność przygotowawcza znajduje dalszy rozwój;
- 3) zakończenie usiłowania.

Przestępstwo uznawano za dokonane jedynie wtedy, gdy wyrządzono nim szkodę interesowi podlegającemu ochronie prawnej lub też gdy istniało zagrożenie dla interesu chronionego prawem. Jako dodatkowy wymóg przestępstwo powinno zawierać wszystkie znamiona, które przewiduje ustawa⁹.

Teorię trzech „wól” rozwijali w swoich dziełach inni wybitni karniści. Stała się ona kamieniem węgielnym formującym podejście do instytucji usiłowania i przestępstwa niezakończonego jako takiego w doktrynie rosyjskiego prawa karnego¹⁰. W okresie istnienia Związku Socjalistycznych Republik

⁷ Zob. Н.С. Таганцев, *Русское уголовное право. Часть общая. Лекции*, Москва 1994, s. 196, 294–297.

⁸ Н.С. Таганцев, *Русское...*, s. 302.

⁹ Zob. Н.С. Таганцев, *Русское...*, s. 302.

¹⁰ Przykładem może być podejście do instytucji usiłowania zawarte w dziełach L. Władimirowa, zob. Л.Е. Владимир, *Учебник русского уголовного права. Общая часть*, Харьков 1889, s. 98.

Radzieckich teoretycy prawa karnego przetworzyli tę teorię w koncepcję stadiów popełnienia przestępstwa.

Przedstawiciel radzieckiej klasycznej szkoły prawa karnego W. Jesipow uważał, że usiłowanie składa się z:

- 1) istnienia zamiaru przestępczego na zewnątrz;
- 2) dostosowania/przygotowania środków potrzebnych do dokonania przestępstwa do samego działania przestępczego;
- 3) wykorzystania tych środków do działania przestępczego;
- 4) braku wystąpienia skutku przestępczego.

Autor ten wskazywał, że punkt drugi może być zarówno przygotowaniem, jak i usiłowaniem. Różnica przy usiłowaniu polegała na tym, że po dostosowaniu/przygotowaniu środków sprawca już nie musi podejmować dalszych działań, ażeby „wprowadzić je [te narzędzia – A.W.] w ruch”¹¹. Władimir Jesipow dzielił usiłowanie na zakończone i niezakończone. Niezakończone usiłowanie z kolei według niego mogło być niezakończone dobrowolnie oraz niezakończone na skutek czynników niezależnych od sprawcy. Usiłowanie zakończone, jego zdaniem, występowało zarówno wtedy, gdy było ono skierowane na przedmiot mogący być przedmiotem danego przestępstwa, jak również dokonane środkami nadającymi się do jego dokonania. Oprócz tego wymieniał również usiłowanie bliskie (*conatus proximus*) i dalsze (*conatus remotus*)¹². Autor określił je jako niesamodzielne formy usiłowania i z tego też powodu ich nie definiował.

Wiek XIX niewątpliwie można uznać za kamień milowy w rozwoju instytucji usiłowania. Prace wybitnych karnistów carskiej Rosji miały wpływ na podejście do instytucji usiłowania w późniejszych rozwiązaniach. Wiek ten charakteryzuje się również, jak wskazano, wielością teorii, które przedstawiały dosyć kazuistyczne podejście do samego modelu stadiów popełnienia przestępstwa. Teorie te miały swój wyraz w ustawach karnych. Dla przykładu w Ułożheniju z 1845 r. regulował je art. 12, który uznawał za usiłowanie wszelkie działanie, które rozpoczyna albo kontynuuje realizację „złego zamiaru”.

Po rewolucji 1917 r. odrzucono dorobek wspomnianej teorii klasycznej szkoły prawa karnego wypracowanej pod rządami caryzmu. Usunięto wiele instytucji prawa karnego z powodu ich przynależności do kodyfikacji poprzedniego – wrogiego – ustroju. Pierwsze lata po rewolucji charakteryzowały się chaosem ustawodawczym. Przepisy prawa karnego zawierano

¹¹ В.В. Есипов, *Очерки русского уголовного права. Часть общая*, Варшава 1894, s. 257–258.

¹² Zob. В.В. Есипов, *Очерки...*, s. 265.

w „zwróceniach” do ludu, które w perspektywie dzisiejszych standardów można przyrównać do ogłoszeń organów administracji publicznej w postanowieniach centralnych organów państwowych.

Przygotowanie i usiłowanie jako takie nie były rozróżniane, a co za tym idzie – odpowiedzialność karna była przewidywana za wszelakie działania mające na celu popełnienie przestępstwa. Z biegiem czasu pojawiały się szczególne uwagi ustawodawcy na temat odpowiedzialności za usiłowanie. Za przykład może posłużyć dekret Rady Komisarzy Ludowych *O łapówkarstwie*, który zawierał przepis o odpowiedzialności za usiłowanie uzyskania lub wręczenia łapówki na równi z dokonaniem przestępstwa, jednocześnie nie definiując usiłowania. Pierwszym aktem prawnym zawierającym przepisy o stadiach popełnienia przestępstwa były Kierownicze podstawy prawa karnego z 1919 r. (ros. *Руководящие начала по уголовному праву*). Artykuł 18 tej ustawy brzmiał następująco:

Za usiłowanie przestępstwa uznaje się działanie skierowane na popełnienie przestępstwa, gdy sprawca poczynił wszystkie działania, które uznawał za konieczne dla realizacji swego zamiaru, a skutek przestępczy nie wystąpił z przyczyn od niego niezależnych.

Usiłowaniu nie nadawano samodzielnego znaczenia i tym samym nie brano pod uwagę przy wymierzaniu kary, czy sprawca był na etapie usiłowania przestępstwa¹³.

Kodeks karny z 1922 r. przyczynił się do zakorzenienia instytucji usiłowania w radzieckim prawie karnym. Kodeks ten przewidywał inną odpowiedzialność za usiłowanie niż za dokonanie przestępstwa¹⁴. Artykuł 13 tego kodeksu dzielił usiłowanie na zakończone i niezakończone:

Usiłowaniem przestępstwa jest działanie skierowane na popełnienie przestępstwa, jeśli sprawca tego przestępstwa nie wykonał wszystkiego, co było potrzebne do doprowadzenia go do końca (usiłowanie nieukończone), albo jeśli mimo wykonania wszystkich działań, które uznał za potrzebne, skutek przestępny nie nastąpił z przyczyn od niego niezależnych.

Podział ten był różnorodnie interpretowany. Nie widziano w nim większego praktycznego znaczenia, ponieważ nie wpływał na wymiar kary i nie

¹³ Zob. С.П. Мокринський, *Покушение и приготовление в советском праве*, „Советское право” 1925, nr 1, s. 59.

¹⁴ Jako ciekawostkę wskazać należy, że pominięto odpowiedzialność za przygotowanie. Przewidywano za nie odpowiedzialność jedynie w przypadkach, gdy zawierało znamiona innego przestępstwa.

mógł być brany pod uwagę przy czynnym żalu. Wiele kontrowersji budziło usiłowanie nieudolne dokonywane przez podmiot nienadający się do popełnienia przestępstwa oraz próba popełnienia przestępstwa środkami nienadającymi się do jego popełnienia. Część doktryny reprezentowana przez S. Poznyszewa oraz J. Nemirowskiego uznawała wspomniane rodzaje usiłowania nieudolnego za takie, które nie pociągają za sobą odpowiedzialności karnej. Inni uważali, że usiłowanie takie podlega karze przewidzianej za popełnienie usiłowania w całości.

Główne podstawy prawa karnego ZSRR i Republik Sojuszniczych z 1924 r. całkowicie odrzuciły pojęcie usiłowania. Wprowadzono natomiast podział przestępstw na rozpoczęte i na niedoprowadzone do końca – jako skutek nie rozróżniano pojęcia usiłowania i przygotowania.

Kodeks karny z 1926 r. zawierał instytucję usiłowania, jednak nie odróżniał jej od instytucji przygotowania. Definicji usiłowania jako takiej nie zawarto w tym kodeksie, wskazano jednak definicję przygotowania. Marginalizacja instytucji usiłowania z pewnością da się wytłumaczyć sytuacją polityczną w kraju w tamtych latach oraz celami samego kodeksu, który był skierowany na danie podstaw do powszechnych represji. Rolę ustawodawstwa karnego tamtych czasów dobrze przedstawia dzieło A. Sołżenicyna *Archipelag GULag*¹⁵, w którym autor wskazał na fakt wadliwości ówczesnego Kodeksu postępowania karnego, który zgodnie ze słowami autora przez pierwsze lata obowiązywania nie przewidywał możliwości uniewinnienia osoby podejrzanej o popełnienie przestępstwa.

Usiłowanie jako etap popełnienia przestępstwa nie zostało jednak zapomniane w literaturze prawa karnego. Prowadzono spory dotyczące definicji usiłowania oraz jego granic¹⁶. Większość doktryny określała usiłowanie jako stadium popełnienia przestępstwa. Istniały jednak i inne poglądy opowiadające się za brakiem potrzeby wydzielania przygotowania i usiłowania.

Kodeks karny Rosyjskiej Federacyjnej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej z 1960 r. (dalej: „Kodeks karny z 1960 r.”) w art. 15 ust. 2 stanowił, że:

Za usiłowanie przestępstwa uznaje się działanie umyślne, bezpośrednio skierowane na popełnienie przestępstwa, jeśli przy tym przestępstwo nie było doprowadzone do końca z przyczyn niezależnych od woli winnego.

¹⁵ Zob. А.И. Солженицын, *Архипелаг ГУЛАГ*, Москва 1989, *passim*.

¹⁶ Zob. Г.В. Назаренко, А.И. Ситникова, *Неоконченное преступление и его виды. Монография*, Москва 2003, s. 29.

W nauce prawa karnego pojęcie usiłowania było wielorako interpretowane. Boris Utewski, Natalija Kuzniecowa i Natalija Lass rozpatrywali usiłowanie jedynie jako działanie bezpośrednio skierowane na popełnienie przestępstwa. Iwan Tyszkiewicz rozszerzył stronę obiektywną usiłowania, wprowadzając do niej społecznie niebezpieczne zaniechanie¹⁷.

Do znamion strony przedmiotowej (tłum. dosłowne: „obiektywnej”) usiłowania karniści radzieckiej szkoły prawa karnego zaliczali:

- 1) bezpośrednio skierowanie działań na popełnienie przestępstwa;
- 2) fakt, że działanie miało być przerwane;
- 3) brak dokonania przestępstwa oraz istnienie okoliczności, które wpłynęły na brak jego dokonania.

Do cech strony obiektywnej wliczano również: sposób, miejsce, czas i okoliczności dokonania usiłowania.

Więcej dyskusji wywołała strona podmiotowa (tłum. dosłowne: „subiektywna”) usiłowania. Większość teoretyków uważała, że dokonanie usiłowania jest możliwe jedynie umyślnie, ponieważ sprawca, usiłując popełnić przestępstwo, uświadamia sobie, że podejmuje działania zmierzające do popełnienia przestępstwa, przewiduje wystąpienie skutku przestępczego oraz chce jego nastąpienia. Poważne wątpliwości budziła również kwestia rodzaju zamiaru. Lass dopuszczała jedynie zamiar bezpośredni, natomiast Tihonow uważał, że usiłowanie może być podejmowane również z zamiarem ewentualnym¹⁸.

Natomiast Kodeks karny z 1960 r. nie wprowadzał podziału usiłowania na rodzaje. Podział ten jednak istniał w literaturze przedmiotu. Wyodrębniono dwa podejścia do kryteriów podziału usiłowania na zakończone i niezakończone. Zdaniem wielu autorów podstawą takiego podziału jest strona podmiotowa usiłowania, pozwalająca wyznaczyć stopień realizacji przez sprawcę zamiaru przestępczego w procesie usiłowania. Druga grupa autorów opowiadała się za podziałem usiłowania na podstawie kryteriów przedmiotowych¹⁹.

Kolejnym rodzajem usiłowania było usiłowanie nieudolne – czyli takie, które jest skierowane na przedmiot nienadający się do popełnienia przestępstwa lub jest dokonywane za pomocą środków nienadających się do popełnienia przestępstwa. Zdaniem jednej grupy autorów usiłowanie nieudolne było rodzajem błędu faktycznego i tym samym zabierano mu status osobne-

¹⁷ Zob. Г.В. Назаренко, А.И. Ситникова, *Неоконченное...*, s. 36–37.

¹⁸ Zob. Г.В. Назаренко, А.И. Ситникова, *Неоконченное...*, s. 36.

¹⁹ Zob. Г.В. Назаренко, А.И. Ситникова, *Неоконченное...*, s. 39.

go rodzaju usiłowania. Inni autorzy wskazywali na zasadność istnienia tego podziału usiłowania, ponieważ było to uwarunkowane praktyką sądową.

Kwestią, o której warto wspomnieć, jest również możliwość usiłowania w afekcie i przy przekroczeniu granic obrony koniecznej. Nabiera ona nieco innego zabarwienia przy dominującej pozycji psychologicznej teorii winy, która do dnia dzisiejszego jest obecna w rosyjskim prawie karnym. Według części doktryny przy popełnieniu przestępstwa w afekcie sprawca nie traci kontroli nad własnym zachowaniem, czyli zdaje sobie sprawę ze swoich działań (zaniechań), przewiduje możliwość wystąpienia skutków i chce tego. Skutkiem tego założenia jest odpowiedzialność za usiłowanie osoby, która w stanie afektu chciała wystąpienia skutku przestępczego, lecz nie udało się jej go osiągnąć.

Wiele wątpliwości jest związanych również z kwestią usiłowania zabójstwa lub spowodowania uszczerbku na zdrowiu przy obronie koniecznej. Niektórzy autorzy wskazują, że w tym przypadku usiłowanie nie jest możliwe. Wynika to z przyjęcia kwalifikacji przekroczenia obrony koniecznej jako niedbalstwa, a co za tym idzie – zgodnie z rosyjskim prawem karnym odpowiedzialność za eksces może nastąpić jedynie na skutek takiego działania. Jest to rozwinięcie podejścia, że usiłowanie jest możliwe jedynie przy umyślności i tym samym nie musi wystąpić skutek, natomiast przy niedbalstwie skutek musi wystąpić z samej natury tej instytucji.

Doktryna prawa karnego pod rządami Kodeksu karnego z 1960 r. napotykała trudności związane z oddzieleniem usiłowania od przestępstwa dokonanego oraz z rozgraniczeniem przygotowania i usiłowania. Kryteriów rozróżnienia doszukiwano się w stronie przedmiotowej (N. Durmanow). Stanowisko to podzielali N. Ohurcov, T. Cereteli, E. Horeva, którzy upatrywali linie rozgraniczającą usiłowanie i przygotowanie w początkowym etapie realizacji strony obiektywnej.

Kwestie rozgraniczenia usiłowania od przestępstwa dokonanego rozwiązywano różnorako. Zdaniem I. Tyshkiewicza usiłowanie różni się od przestępstwa dokonanego brakiem realizacji strony przedmiotowej przestępczego działania²⁰. Z kolei W. Iwanow stwierdzał, że przy przestępstwie dokonanym strona podmiotowa jest w pełni zrealizowana i odpowiada kierunkowi zamiaru na określony obiekt działania. Przy usiłowaniu strona podmiotowa pozostaje niezrealizowana, czyli nie znajduje swego pełnego wyrazu w czynie skierowanym przeciwko dobru, któremu zagraża²¹.

²⁰ Zob. И.С. Тишкевич, *Понятие приготовления и покушения в советском уголовном праве: автореф. дис. ...канд. юрид. наук*, Минск 1952, s. 109.

²¹ Zob. В. Иванов, *Ответственность за покушение на преступление*, Караганда 1974, s. 45.

Podsumowując, w wyniku rozwoju ustawodawstwa po rewolucji (Kodeks karny z 1922 r., Kodeks karny z 1926 r.) wprowadzono wyraźne regulacje ustawowe przewidujące instytucje usiłowania, które jednak nie były wyróżniane przy wymierzaniu kary. Późniejszy Kodeks karny z 1960 r. przewidywał już odrębną odpowiedzialność za usiłowanie, nie wprowadzając jednak rodzajów usiłowania i tym samym pozostawiając te kwestie w gestii doktryny i praktyki.

Przechodząc do omówienia instytucji usiłowania w okresie po rozpadzie Związku Radzieckiego, należy wskazać, że jest ona bogata w wiele projektów przygotowanych na zlecenie państwa albo też z własnej inicjatywy wybitnych karnistów tamtego okresu. Rekonstrukcje tych propozycji należy rozpocząć od tzw. teoretycznego modelu Kodeksu karnego (dalej: „MT k.k.”), który był propozycją nowej ustawy karnej stworzonej przez grupę wybitnych karnistów. Stał się on najbardziej wpływowym projektem, bo zawierał wiele śmiałych i nowatorskich podejść, które jednak nie odbiegały od głosów obecnych w radzieckiej doktrynie prawa karnego.

To podejście przejawiało się między innymi poprzez nadanie nowej nazwy rozdziałowi 6 MT k.k. *Przestępstwo niezakończone* i tym samym odejście od – uważanego za niezbyt udany – tytułu zawartego w Kodeksie karnym z 1960 r.: „Stadia popełnienia przestępstwa”. Takie rozwiązanie autorzy MT k.k. argumentowali tym, że „ustawodawstwo karne nie reglamentuje stadiów popełnienia przestępstwa, lecz odpowiedzialność za przerwane przestępstwo z przyczyn niezależnych od sprawcy...”²².

Na nowo sformułowano przepis dotyczący usiłowania. Definicja usiłowania uległa skróceniu i znacznej konkretyzacji w wyniku bardziej szczegółowego opisanie znamion przedmiotowych, poprzez wskazanie „początku popełnienia przestępstwa”. Zabieg taki był jednym z elementów pozwalających na łatwiejsze postawienie granicy pomiędzy poszczególnymi stadiami popełnienia przestępstwa. Istotnym było skonkretyzowanie znamienia przerwania – niedoprowadzenia przestępstwa do końca, co było kolejnym instrumentem w rękach sądów dającym możliwość bardziej szczegółowego rozgraniczenia usiłowania od przestępstwa dokonanego. Po pierwsze wprowadzono znamię braku dokonania, czyli przerywalności z przyczyn niezależnych od osoby, i tym samym dano podstawy do późniejszego wprowadzenia pojęcia przestępstwa dokonanego. Po drugie zastąpiono wąskie pojęcie „przyczyny” terminem „okoliczności” i przez to rozszerzono zakres czyn-

²² Уголовный закон. Опыт теоретического моделирования, ред. В.Н. Кудрячева, С.Г. Келиной, Москва 1987, s. 93.

ników wpływających na przerywalność przestępstwa. Po trzecie odrzucono pojęcie „woli”, argumentując to tym, że pojęcie to nie ma jednoznacznego znaczenia w charakterystyce strony podmiotowej sprawcy przy usiłowaniu²³.

Charakter odpowiedzialności za usiłowanie umieszczono w art. 80 ust. 4, określając dość ogólnikowo, że przewiduje się za nie karę łagodniejszą niż za przestępstwo dokonane. Zabieg taki był bliższy współczesnemu prawu polskiemu, jednak nie znalazł szerszej aprobaty i jest nieobecny w rosyjskim Kodeksie karnym.

Znaczącym wkładem była propozycja ustalenia miary odpowiedzialności za usiłowanie przestępstwa w stosunku do przedmiotu oraz próby dokonania przestępstwa środkami nienadającymi się do dokonania przestępstwa. Samej definicji usiłowania nieudolnego nie przedstawiono, ale wskazano w ust. 5 art. 80 MT k.k., że w przypadku takiego usiłowania sprawca może być zwolniony od odpowiedzialności karnej przez sąd. Przepis ten jednakże był również zbyt ogólnikowy, ponieważ nie wskazywał podstaw zwolnienia od kary.

Kolejnym projektem, który wywarł wpływ na pojmowanie usiłowania w rosyjskim Kodeksie karnym, były Podstawy ustawodawstwa karnego ZSRR z 1991 r. Uważano go za mniej udany niż MT k.k. Jako pierwszą jego wadę wskazuje się umieszczenie normy zawierającej instytucje usiłowania w rozdziale II pt. *Przestępstwo*, czyli odmiennie niż w MT k.k., który zawierał osobny rozdział dotyczący przygotowania, usiłowania i przestępstwa niezakończonego. Drugą wadą było umieszczenie instytucji usiłowania w tym samym przepisie, co przygotowanie.

Przechodząc do sposobu ujęcia instytucji usiłowania w Kodeksie karnym Rosyjskiej Federacji z 1996 r., należy wskazać, że powstały jeszcze trzy projekty tej ustawy. Oprócz MT k.k. przedstawiono projekt Ministerstwa Sprawiedliwości z 1990 r., projekt Kodeksu karnego z 1992 r. oraz projekt Kodeksu karnego zaproponowany przez Komitet Ustawodawczy Dumy Państwowej z 1996 r.

W każdym z tych projektów umiejscowiono usiłowanie w osobnym rozdziale *Przestępstwo niezakończone*, co jest z pewnością efektem założeń przyjętych w MT k.k. Cechą odróżniającą projekty z 1994 r. i 1996 r. było zawarcie w rozdziale 6. definicji przestępstwa niezakończonego. Usiłowanie zdefiniowano identycznie we wszystkich projektach²⁴. Jedyna różnica pole-

²³ Zob. Г.В. Назаренко, А.И. Ситникова, *Неоконченное...*, Москва 2003, s. 56.

²⁴ Odmiennie podejście przyjęto w stosunku do przygotowania. W najbardziej zupełny sposób definiował przygotowanie projekt z 1994 r., który do przygotowania zaliczył również pozyskanie współuczestników do popełnienia przestępstwa. Dodatkowo przygotowanie przedstawiono nie jak stadium popełnienia przestępstwa, lecz jako sa-

gała na konstrukcji samego przepisu zawierającego instytucję usiłowania. W projektach z 1990 i 1992 r. przygotowanie i usiłowanie znajdowały się w jednym przepisie. W projektach z 1994 i 1996 r. zaś usiłowanie uregulowano już w osobnym przepisie. Wszystkie projekty wniosły wiele zmian do pojęcia usiłowania w stosunku do tego, które było zawarte w rosyjskim Kodeksie karnym. Dopuszczono między innymi realizację usiłowania nie tylko poprzez działanie, ale i zaniechanie; a także podkreślono cechę usiłowania, którą zdefiniowano jako przerwanie działań przestępczych poprzez następujące sformułowanie przepisu: „przestępstwo niedoprowadzone do końca ze względu na okoliczności niezależne od sprawcy”. Taka konstrukcja pozwoliła bardziej precyzyjnie rozgraniczyć usiłowanie i przestępstwo dokonane.

Odpowiedzialność za usiłowanie była nieco odmiennie opisywana w tych projektach. Projekty z 1990 i 1992 r. przewidywały odpowiedzialność za usiłowanie w takim samym stopniu, jak za dokonanie danego przestępstwa, w czym widać wyraźny wpływ MT k.k. W projektach z 1994 i 1996 r. przewidywano wprowadzić odpowiedzialność, podobnie jak w projektach ustawy karnej z 1990 i 1992 r., jednak z uzupełnieniem, że przepis części szczególnej powinien być wskazywany przy kwalifikacji wyłącznie z przepisem o przestępstwie niezakończonym²⁵.

Ostatecznie zgodnie z art. 30 ust. 3 obowiązującego rosyjskiego Kodeksu karnego z 1996 r. usiłowaniem popełnienia przestępstwa jest działanie (zaniechanie) osoby bezpośrednio skierowane na popełnienie przestępstwa, jeśli przestępstwo to nie zostało doprowadzone do końca z przyczyn niezależnych od sprawcy. Z tej definicji wynika, że usiłowanie zawiera o wiele większy ładunek niebezpieczeństwa społecznego niż przygotowanie, ponieważ w bardziej zdecydowany sposób przybliży sprawcę do dokonania przestępstwa. Fakt ten w rosyjskiej doktrynie prawa karnego stanowi uzasadnienie odpowiedzialności karnej za usiłowanie każdego przestępstwa niezależnie od jego wagi. Określenie czynu sprawcy jako usiłowania – zdaniem

modzielny rodzaj przestępstwa niezakończonego. Stronę obiektywną przygotowania uzupełniono o takie działania, jak przygotowanie środków i narzędzi do popełnienia przestępstwa oraz porozumienie co do popełnienia przestępstwa. Istotnym uzupełnieniem było wykazanie odpowiedzialności za przygotowanie, jeśli dotyczy ono przestępstw ciężkich i szczególnie ciężkich, co też przyjęto ostatecznie w rosyjskim Kodeksie karnym z 1996 r.

²⁵ Zob. *Уголовный Кодекс РФ: Проект подготовлений Минюстом и ГПУ*, „Юр. Вестник.” 1994, nr 9; *Уголовный кодекс РФ. Проект комитета по законодательству*, „Российская газета” февраль 1995.

J. Pudowoczkińska – wymaga każdorazowego badania, czy dane działanie ma stopień niebezpieczeństwa społecznego porównywalny z dokonaniem typu czynu zabronionego²⁶.

Przedmiotem odpowiedzialności za usiłowanie popełnienia przestępstwa są dobra chronione prawem, stosunki społeczne, na których naruszenie był ukierunkowany zamiar sprawcy lub którym wyrządza się szkodę, albo zagrożenie wystąpienia szkody. Dobrem tym będzie dobro chronione przez odpowiedni typ czynu zabronionego, który jest realizowany przez sprawcę (np. dobrem chronionym przy usiłowaniu zabójstwa jest życie i zdrowie jednostki). Rodzaje znamion strony przedmiotowej usiłowania przestępstwa zależą od opisu ustawowego realizowanego typu czynu zabronionego. W doktrynie prawa karnego odróżnia się następujące znamiona strony podmiotowej usiłowania: działanie lub zaniechanie, które jest bezpośrednio skierowane na popełnienie przestępstwa. Zdaniem A. Kozłowa jest to rozwiązanie, które bezpodstawnie wyprowadza usiłowanie poza granice przestępstwa. Autor ten proponuje, aby usiłowaniem była „niepełna realizacja przestępstwa od początku do wystąpienia częściowego skutku włącznie”²⁷. Takie rozwiązanie, zdaniem A. Pudowoczkińskiej, jest bardziej trafne i lepiej oddaje założenia rosyjskiego ustawodawcy, które polegają na wykazaniu, że usiłowanie stanowi częściową realizację znamion typu czynu zabronionego. Cecha ta jest niewątpliwie zależna od znamion konkretnego typu czynu zabronionego, typowych dla przestępstwa dokonanego. Jeśli zachodzi usiłowanie przestępstwa materialnego, mogą występować następujące konstrukcje usiłowania:

- a) niepełna realizacja działania wchodzącego w znamiona strony przedmiotowej przestępstwa dokonanego. Praktyka sądowa często napotyka sytuacje tego rodzaju. Jako przykład posłużyć może orzeczenie Prezydium Moskiewskiego Sądu Miejskiego uznające protest Zastępcy Prezesa Sądu Najwyższego RF o błędnej kwalifikacji działania G. Sąd ten uznał, że nastąpił błąd w zakwalifikowaniu działań G. Próba zabrania rzeczy ze sklepu i brak uiszczenia należności za nie zostały zauważone przez świadka J. W konsekwencji G. podjął się ucieczki wraz ze skradzionymi rzeczami, jednakże został zatrzymany przez funkcjonariusza policji. G. nie miał rzeczywistej możliwości rozporządzenia zabranym dobrem, w związku z tym Prezydium Moskiew-

²⁶ Zob. Ю.Е. Пудовочкин, *Учение о преступлении:избранные лекции*, Москва 2009, s. 118.

²⁷ А.П. Козлов, *Учение о стадиях преступления*, Санкт-Петербург 2002, s. 270.

- skiego Sądu Miejskiego zakwalifikowało działanie G. jako usiłowanie dokonania przestępstwa kradzieży²⁸;
- b) pełna realizacja działania wchodzącego w znamiona strony przedmiotowej przestępstwa, jednakże przy braku wystąpienia przewidzianego prawem skutku (np. przy usiłowaniu zabójstwa sprawca dokonuje wystrzału, lecz nie trafia i tym samym nie występuje skutek w postaci śmierci lub uszczerbku na zdrowiu ofiary);
 - c) całkowita realizacja działania przestępczego oraz częściowe wystąpienie skutku przewidzianego prawem. Przykładem tej sytuacji może być orzeczenie Prezydium Sądu Najwyższego RF. Sąd wskazał, że działanie P. nie spowodowało wystąpienia skutku w postaci znacznej szkody, jednakże działał on z zamiarem zniszczenia narzędzi, którymi dokonał przestępstwa i śladów jego popełnienia. W tym celu wywołał pożar, który był ugaszony przez strażaków i nie spowodował zniszczenia dowodów popełnienia przestępstwa. Zgodnie z treścią art. 167 ust. 2 r.k.k. zniszczenie lub uszkodzenie cudzego mienia przez podpalenie pociąga za sobą odpowiedzialność karną jedynie w przypadku wystąpienia rzeczywistej znacznej szkody. W związku z tym w sytuacji podjęcia działań bezpośrednio skierowanych na podpalenie cudzej własności, gdy skutki w postaci zniszczenia lub uszkodzenia tej własności nie nastąpiły z przyczyn niezależnych od sprawcy, działanie skierowane na spowodowanie znacznej szkody należy zakwalifikować jako usiłowanie zniszczenia lub uszkodzenia cudzego mienia przez podpalenie;
 - d) wykonanie działania i wystąpienie skutku, który nie jest przewidziany w odpowiednim przepisie (np. przy usiłowaniu zabójstwa sprawca powoduje jedynie lekki uszczerbek na zdrowiu).

Strona obiektywna usiłowania przy przestępstwach formalnych składa się jedynie z niepełnego wykonania działania zawartego w znamionach typu czynu zabronionego (np. przy usiłowaniu doprowadzenia osoby, która nie osiągnęła szesnastego roku życia, do spółkowania sprawca podejmie działania bezpośrednio zmierzające do realizacji swojego zamiaru)²⁹.

Przy typach czynu zabronionego o charakterze „u s i e s z n y m”³⁰ usiłowanie jako takie nie jest możliwe, ponieważ usiłowanie w danym wypadku

²⁸ Co jest – zgodnie z art. 158 ust. 1 r.k.k. – znamieniem niezbędnym do dokonania przestępstwa kradzieży.

²⁹ Zob. Ю.Е. Пудовочкин, *Учение...*, s. 120.

³⁰ Ten typ przestępstwa ma czysto teoretyczne pochodzenie. Doktryna prawa karnego definiuje je jako przestępstwo, które zostaje dokonane już na wczesnym etapie jego

zawiera znamiona przestępstwa dokonanego. Stanowisko to zostało zdecydowanie podtrzymane w Postanowieniu pełnego składu Sądu Najwyższego RF z dnia 24 września 1991 r. N 3 „O praktyce sądowej w sprawach o zagrożeniu dla życia, zdrowia i godności funkcjonariuszy milicji, patrolu obywatelskiego i żołnierzy w związku z pełnieniem przez nich obowiązków związanych z ochroną porządku publicznego”³¹ – wskazywano w nim, że tworzenie zagrożenia dla ich życia uważa się za usiłowanie zabójstwa tych osób.

Należy również wspomnieć o kwestii usiłowania przestępstw z alternatywnymi możliwościami ich popełnienia. W takim wypadku usiłowanie zachodzi jedynie wtedy, gdy żadne z alternatywnych działań nie zostało doprowadzone do końca. Analogicznie należy upatrywać kwestię usiłowania przestępstw z wieloma możliwymi alternatywnymi skutkami³². W takim przypadku nie może wystąpić żaden z alternatywnych skutków. Niezwykle ważnym znamieniem działania lub zaniechania przy usiłowaniu jest kwestia niedoprowadzenia ich do końca z przyczyn niezależnych od sprawcy. Wskazuje się, że przyczynami przerwanej działalności przestępczej mogą być: sprzeciw ofiary, działanie funkcjonariuszy policji, okazana pomoc lekarska dla ofiary itd. Cecha opisywana w tym punkcie ma niezwykle ważne znaczenie, ponieważ pozwala na rozgraniczenie usiłowania od przestępstwa dokonanego oraz usiłowania od dobrowolnego odstąpienia od popełnienia przestępstwa. Sąd Najwyższy w swoim orzecznictwie wskazuje na obowiązek ustalenia tych okoliczności w każdej rozpatrywanej sprawie³³. W stanie faktycznym J. uderzył G. oraz jej jedenastoletniego syna metalową patelnią po głowie i innych częściach ciała, po czym wyszedł z wagonika, w którym znajdowali się matka z synem, i podpalił ten wagonik. Matka zmarła na skutek poparzeń i uduszenia się dymem, natomiast jej syn zdołał przeżyć, ponieważ J. powrócił na miejsce popełnienia przestępstwa i go wyniósł. Prezydium Sądu Najwyższego wskazało, że mimo powrotu sprawcy na miejsce popełnienia przestępstwa nie jest możliwe przyjęcie stanowiska, że śmierć nie nastąpiła z przyczyn niezależnych od sprawcy, lecz na skutek podjętych przez niego czynności, i tym samym skazał J. za umyśl-

realizacji, np. podejmowanie działania będącego usiłowaniem – kwalifikuje się takie działania już jako przestępstwo dokonane. Istnienie tego rodzaju zamiaru argumentuje się potrzebą przeciwdziałania realizacji typów czynów zabronionych, cechujących się niezwykle dużym zagrożeniem dla bezpieczeństwa i ładu społecznego.

³¹ Postanowienie to obecnie nie obowiązuje, lecz ma swój odpowiednik w postaci art. 317 r.k.k. z 1996 r.

³² Zob. Ю.Е. Пудовочкин, *Учение...*, s. 121.

³³ Źródło: *Обзор судебной практики Верховного Суда Российской Федерации за третий квартал 1998 г.*, „Бюлетень Верховного Суда РФ.” 1999, nr 3.

ne spowodowanie średniego uszczerbku na zdrowiu dla jedenastoletniego chłopca.

Znamieniem podmiotowym usiłowania jest wymóg istnienia zamiaru bezpośredniego; osoba winna uświadamiać sobie niebezpieczeństwo swojego działania lub zaniechania skierowanego na wyrządzenie szkody dobru chronionemu prawem oraz chcieć doprowadzić je do końca (przy przestępstwach materialnych przewiduje możliwość lub nieodwracalność jego wystąpienia oraz chce, aby skutek wystąpił)³⁴. W postanowieniu pełnego składu Sądu Najwyższego RF z dnia 27 stycznia 1999 r. N 1 „O praktyce sądowej w sprawach dot. zabójstw (art. 105 r.k.k.)” wskazano, że usiłowanie przestępstwa zabójstwa jest możliwe jedynie z zamiarem bezpośrednim, czyli gdy sprawca zdawał sobie sprawę z niebezpieczeństwa swojego działania lub zaniechania, przewidywał możliwość lub nieodwracalność wystąpienia skutku w postaci śmierci osoby i chciał, aby takowy skutek wystąpił, lecz ten nie wystąpił z przyczyn niezależnych od sprawcy. Stanowisko to jest powszechnie akceptowane i przyjmowane w praktyce sądowej³⁵. Ważne znaczenie dla kwalifikacji usiłowania ma również ustalenie kierunku zamiaru sprawcy – zabieg ten w znacznym stopniu ułatwia: wyznaczenie dobra, przeciwko któremu skierowane jest działanie lub zaniechanie sprawcy, określenie adekwatności działań sprawcy i porównanie skutków, które wystąpiły z tymi przewidzianymi w odpowiednim przepisie. Spowoduje to możliwość rozgraniczenia usiłowania od przestępstwa dokonanego. Ukierunkowanie zamiaru powinno być ustalane na podstawie wszystkich okoliczności sprawy. Sąd Najwyższy w pełnym składzie w postanowieniu z dnia 27 stycznia 1999 r. N 1 „O praktyce sądowej w sprawach dot. zabójstwa (art. 105 r.k.k.)” wskazał, że przy ustaleniu kierunku zamiaru sprawcy należy brać pod uwagę łącznie wszystkie okoliczności działania oraz inne czynniki (narzędzie popełnienia przestępstwa, charakter ran cielesnych spowodowanych itd.). Aby unaocznić to stanowisko, można posłużyć się następującym przykładem wziętym z praktyki. W sprawie o usiłowanie zabójstwa dwóch osób przez Cz.,

³⁴ Zob. Ю.Е. Пудовочкин, *Учение...*, s. 122.

³⁵ W wyroku Sądu Obwodowego w Wołgogradzie skazano Z. za usiłowanie zabójstwa, ponieważ przestępstwo nie było doprowadzone do końca z przyczyn niezależnych od sprawcy. Sąd Najwyższy RF wskazał, że wskazany sąd błędnie zakwalifikował działania Z. jako usiłowanie zabójstwa S. Sąd Obwodowy wskazał, że Z. uderzał nogą po głowie i całym ciele S. i zdawał sobie sprawę, że popełnia przestępstwo zabójstwa i jego działania prowadzą do skutku w postaci śmierci S., dopuszczał więc możliwość jego wystąpienia. Zgodnie z tym sąd ten uznał, że Z. działał z zamiarem ewentualnym, co też było podstawą zmiany wyroku Sądu Obwodowego i zakwalifikowania działania Z. jako umyślne spowodowanie ciężkiego uszczerbku na zdrowiu.

rozpatrując sprawę, Sąd Najwyższy RF stwierdził, że Sąd niższej instancji nie wziął pod uwagę ukierunkowania zamiaru Cz., lecz jedynie skutki, które ten spowodował swoim działaniem. Sąd Najwyższy wskazał, że zarówno w czasie śledztwa, jak i w trakcie rozprawy przed sądem niższej instancji Cz. wykazał brak zamiaru dokonania zabójstwa. Z ustaleń faktycznych wynikało, że ofiary po otrzymaniu ciosów nie upadły, a jeden z poszkodowanych, otrzymawszy cios nożem od Cz., pobiegł za Cz., lecz go nie dogonił, po czym udał się do domu i wezwał karetkę. Drugi poszkodowany zeznał, że po otrzymaniu dwóch ciosów nożem odepchnął Cz. Sąd Najwyższy wskazał, że ze stanu faktycznego wynika, że Cz. mógł zabić poszkodowanych, lecz tego nie uczynił i zbiegł z miejsca przestępstwa. Skutkiem tego stanu faktycznego jest brak realizacji znamion zamiaru bezpośredniego, a co za tym idzie – brak możliwości zakwalifikowania działania Cz. jako usiłowania zabójstwa³⁶.

Problematyczną jest kwestia możliwości usiłowania przestępstw z dwoma formami winy³⁷. Niektórzy autorzy odrzucają taką możliwość³⁸, praktyka sądowa jednak przyjmuje odmienne stanowisko. Kolegium Sądowe ds. karnych przy Sądzie Najwyższym pozostawiło bez zmian wyrok skazujący w sprawie F. za usiłowanie gwałtu zbiorowego nieletniej i nieumyślne spowodowanie śmierci. Zaznaczono, że należy zwrócić uwagę na samą kwalifikację działań w zależności od konstrukcji przestępstw z dwoma formami winy. Jeśli na przykład przestępstwo z dwoma formami winy (umyślnej i nieumyślnej) jest dodatkowo obciążone okolicznością kwalifikującą w postaci skutku, to usiłowanie takiego typu czynu zabronionego jest możliwe, ponieważ skutek kwalifikujący może pozostawać w związku przyczynowym z niedoprowadzonym do końca działaniem pierwotnym sprawcy.

Niektórzy autorzy oprócz zamiaru bezpośredniego wskazywali jeszcze inne znamiona strony podmiotowej usiłowania. Grigoriy Nazarenko nazywał drugim znamieniem strony podmiotowej usiłowania uświadamianie sobie przez sprawcę, że nie doprowadził przestępstwa do końca z przyczyn od niego niezależnych³⁹. Z kolei N. Muraszow wskazywał na konieczność doprowadzenia decyzji o realizacji strony przedmiotowej przestępstwa⁴⁰.

³⁶ Zob. „Бюлетень Верховного Суда РФ” 2004, nr 3.

³⁷ Należy pamiętać, że rosyjskie prawo karne przyjmuje psychologiczną teorię winy i tym samym mamy postać winy umyślnej i nieumyślnej.

³⁸ Zob. P.A. Сабитов, *Теория и практика уголовно – правовых деяний*, Москва 2003, s. 90.

³⁹ Zob. Г.В. Назаренко, *Русское уголовное право. Общая часть: Курс лекций*, Москва 2000, s. 118–119.

⁴⁰ Zob. Н.Ф. Мурашов, *Преступление: вопросы и ответы: научно-практическое пособие*, Москва 2000, s. 75.

Podmiot podejmujący działania będące usiłowaniem powinien być po-
czytalny, osiągnąć wiek wymagany prawem, czyli powinien zadośćuczynić
wymogom stawianym sprawcy przestępstwa dokonanego.

Nauka rosyjskiego prawa karnego wskazuje na różne rodzaje usiłowań,
o czym była mowa przy okazji omawiania instytucji usiłowania w po-
przednich kodyfikacjach. Doktryna prawa karnego pod rządami rosyjskiego
Kodeksu karnego dzieli usiłowanie na zakończone i niezakończone. Kwalifi-
kacja ta dotyczy jednak jedynie przestępstw materialnych. Usiłowanie zakoń-
czone cechuje pełna realizacja działania (względnie zaniechania), będącego
wypełnieniem znamion strony przedmiotowej przestępstwa dokonanego, lecz
z powodu okoliczności pozostających poza wpływem sprawcy nie następuje
skutek wskazany w konkretnym przepisie. Przy usiłowaniu niezakończonym
z przyczyn niezależnych od sprawcy realizuje on w sposób niepełny działa-
nie lub zaniechanie będące znamieniem strony przedmiotowej przestępstwa.
Nauka rosyjskiego prawa karnego nie daje dokładnych i zgodnych definicji
podstaw tej klasyfikacji. Wypracowano jednak kilka podejść, które bardziej
lub mniej wyczerpująco zmierzają do ugruntowania podziału na usiłowanie
zakończone i niezakończone⁴¹.

Kryterium podmiotowe polega na odwołaniu się do osobistej oceny
sprawcy, do tego, czy zrealizował wszystkie działania mające doprowadzić
do wystąpienia przestępczego skutku. Drugie kryterium, obiektywne, bierze
pod uwagę, na ile rzeczywiście były zrealizowane znamiona strony przed-
miotowej typu czynu zabronionego. Trzecie kryterium polega na przyjęciu
zarówno kryterium subiektywnego, jak i obiektywnego. Zgodnie z tym po-
dejściem usiłowanie uznaje się za zakończone, gdy całkowicie zrealizowane
są wszystkie działania lub zaniechania objęte zamiarem sprawcy, skierowane
na realizację czynu przestępczego. Przestępstwo uznaje się za niezakończo-
ne, gdy sprawca w stosunku do przestępnego zamiaru realizuje nie wszystkie
czyny nim objęte albo wszystkie, lecz nie w całości.

Kolejna kwalifikacja usiłowania odwołuje się do odpowiedniości (wła-
ściwości) działań sprawcy do popełnienia zamierzonego przestępstwa. Na
tej podstawie w rosyjskim prawie karnym rozróżnia się usiłowanie udane
(odpowiednie) oraz usiłowanie nieudane (nieodpowiednie).

Z usiłowaniem udolnym mamy do czynienia, gdy sprawca, realizując swój
zamiar przestępczy, wybiera dobro rzeczywiście istniejące, właściwy przed-
miot przestępstwa oraz właściwe środki, będące w stanie wyrządzić rzeczywi-
stą szkodę przedmiotowi przestępstwa. Usiłowanie nieudolne zaś zachodzi,

⁴¹ Zob. Ю.Е. Пудовочкин, *Учение...*, s. 125–126.

gdy przestępstwo od samego początku nie jest możliwe do zrealizowania i nie może być zakończone pełnym wprowadzeniem w życie zamiaru sprawcy na skutek jego błędu co do dobra, przedmiotu przestępstwa oraz co do środków używanych przy realizacji powziętego zamiaru przestępczego. Wyróżnia się dwa rodzaje usiłowania nieudolnego: usiłowanie skierowane na niewłaściwe dobro lub przedmiot oraz usiłowanie z wykorzystaniem środków niewłaściwych dla jego realizacji. Warto zwrócić uwagę na wyrok Prezydium Sądu Najwyższego RSRR, w którym Sąd najwyższy stwierdził, że:

Usiłowanie z wykorzystaniem środków nienadających się do popełnienia przestępstwa, co do zasady, pociąga za sobą odpowiedzialność karną tak jak i usiłowanie nieudane. Świadczy o tym fakt, iż sprawca jest społecznie niebezpieczny. Jedynie gdy usiłowanie nieudolne z powodu wyjątkowej niewiedzy sprawcy (np. czary) nie jest społecznie niebezpieczne, to nie może ono pociągać za sobą odpowiedzialności karnej⁴².

Ponieważ usiłowanie niewątpliwie jest bardziej niebezpiecznym stadium popełnienia przestępstwa niż przygotowanie, to i odpowiedzialność za nie jest bardzo zbliżona do tego przewidzianego za przestępstwo dokonane. Nie należy jednak zapominać, że mimo wszystko nie ma ono ładunku niebezpieczeństwa zawartego w pełni dokonanym typie czynu zabronionego i dlatego też względy sprawiedliwości wymagają stosowania kary łagodniejszej w tym przypadku. Artykuł 66 ust. 3 ograniczył odpowiedzialność za usiłowanie do trzech czwartych maksymalnego okresu lub rozmiaru najsurowszej kary za przestępstwo dokonane przewidzianej przez odpowiedni przepis Części Szczególnej rosyjskiego Kodeksu karnego. Odpowiedzialność za usiłowanie następuje niezależnie od kategorii (ciężkości) przestępstwa. Sąd winien przy wymierzaniu kary brać pod uwagę wszystkie okoliczności realizacji usiłowania, wśród których mogą wystąpić czynniki zarówno obciążające, jak i łagodzące odpowiedzialność. Wskazany rozmiar kary za usiłowanie stanowi górną granicę odpowiedzialności. Zgodnie z tym karę w wysokości trzech czwartych należy obliczać względem maksymalnego okresu lub rozmiaru najbardziej surowej kary. Jako przykład tej regulacji można wskazać działanie będące usiłowaniem gwałtu (art. 131 ust. 1 w zw. z art. 30 ust. 3). Sprawca przyznał się do winy, wyraził skruchę i przyczynił się do wyjaśnienia okoliczności sprawy. Sąd wskazał, że mamy do czynienia z usiłowaniem i tym samym ma zastosowanie art. 66 ust. 3. Kara za dokonane przestęp-

⁴² Судебная практика к Уголовному кодексу Российской Федерации, red. С.В. Бородин, И.Н. Иванова, Москва 2005, s. 90–91.

stwo gwałtu wynosi sześć lat, co znaczy, że za usiłowanie wyniesie ona nie więcej niż cztery lata i sześć miesięcy. W tym przypadku obok art. 66 ust. 3 zastosowanie ma jednak jeszcze art. 62 r.k.k.⁴³, który przewiduje złagodzoną karę nie większą niż trzy lata i cztery miesiące pozbawienia przy usiłowaniu danego przestępstwa⁴⁴ i tym samym następuje złagodzenie kary na podstawie tych dwóch przepisów. Należy jednak podkreślić, że sąd – oprócz przepisu Części szczególnej – przy wymierzaniu kary za usiłowanie winien brać pod uwagę również inne czynniki, które dotyczą danego sprawcy. Przykładem posłużyć może sprawa P. (nieletniego) zakończona wyrokiem zmienionym przez sąd wyższej instancji. Sąd niższej instancji wymierzył karę za przestępstwo niezakończone i naruszył przy tym art. 66 ust. 3 r.k.k., ponieważ nie wziął pod uwagę treści art. 88 ust. 6⁴⁵, zgodnie z którym nieletni może być skazany na karę nie wyższą niż dziesięć lat. Odpowiednio sąd nie po-

⁴³ Art. 62. Wymiar kary przy istnieniu okoliczności łagodzących: 1. Przy zaistnieniu okoliczności łagodzących, które przewiduje pkt „i” i (albo) pkt „j” art. 61 niniejszego Kodeksu oraz przy braku okoliczności obciążających okres lub wymiar kary nie może przekraczać dwóch trzecich okresu lub wymiaru kary maksymalnej, którą przewiduje odpowiedni przepis Części szczególnej niniejszego Kodeksu. 2. W przypadku wyrażenia zgody przed pierwszą rozprawą na współpracę przy zaistnieniu okoliczności łagodzących, które przewiduje pkt „i” ust. 1 art. 61 niniejszego Kodeksu, oraz przy braku okoliczności obciążających okres oraz wymiar kary nie mogą być większe od maksymalnego okresu lub wymiaru kary najostrzejszej, którą przewiduje odpowiedni przepis Części szczególnej niniejszego Kodeksu. 3. Ust. 1 nie stosuje się, jeśli odpowiedni przepis Części szczególnej niniejszego Kodeksu przewiduje karę dożywotniego pozbawienia wolności lub karę śmierci. W takim przypadku karę wymierza się w granicach sankcji, którą przewiduje odpowiedni przepis Części szczególnej niniejszego Kodeksu. 4. W przypadku wyrażenia zgody przed pierwszą rozprawą na współpracę, jeśli odpowiedni przepis Części szczególnej niniejszego Kodeksu przewiduje karę dożywotniego pozbawienia wolności lub karę śmierci, kar tych nie stosuje się, przy czym okres i wymiar kary nie może przewyższać dwóch trzecich najostrzejszego okresu lub wymiaru kary pozbawienia wolności, którą przewiduje odpowiedni przepis Części szczególnej niniejszego Kodeksu. Tłumaczenie moje: A.W.

⁴⁴ Zob. A.B. Бриллиантов, С.А. Разумов, *Комментарий к Уголовному Кодексу Российской Федерации (постатейный)*, red. A.B. Бриллиантов, Москва 2010, s. 95–97.

⁴⁵ Art. 88. Rodzaje kar wymierzanych w stosunku do nieletnich. 6. Karę pozbawienia wolności wymierza się w stosunku do osądzonego nieletniego, który popełnił przestępstwo do 16. roku życia na okres nieprzekraczający 6 lat. W stosunku do tej samej kategorii nieletnich za popełnienie szczególnie ciężkiego przestępstwa oraz pozostałym osądzonym nieletnim wymierza się karę nieprzekraczającą 10 lat i wykonuje się ją w zakładach poprawczych (koloniach wychowawczych). Karę pozbawienia wolności wymierza się w stosunku do nieletniego do lat 16, który po raz pierwszy popełnił lekkie lub średniej ciężkości przestępstwo, oraz w stosunku do pozostałych nieletnich, którzy po raz pierwszy popełnili lekkie przestępstwo. Tłumaczenie moje: A.W.

winien był wychodzić poza granice kary w wysokości siedmiu lat i sześciu miesięcy pozbawienia wolności (trzy czwarte od dziesięciu lat)⁴⁶.

Podsumowując rozważania na temat odpowiedzialności za usiłowanie, warto wspomnieć o art. 66 ust. 4, w którym ustawodawca rosyjski zawarł całkowity zakaz wymierzania kary śmierci lub też dożywocia między innymi za usiłowanie. Z punktu widzenia prawa rosyjskiego słusznym wydaje się zastosowanie innych zasad odpowiedzialności za usiłowanie. Sprzyja to podkreślaniu charakteru usiłowania jako instytucji prawa karnego. Z drugiej strony zabieg taki pozwala również na walkę ze zjawiskiem „unikania usiłowania” przez organy ścigania. Często praktyką jest unikanie kwalifikacji czynu jako usiłowania, ponieważ wiąże się to z nieco bardziej skomplikowanym procesem dowodowym. W wyniku tego zjawiska organy ścigania zamiast np. usiłowania zabójstwa wskazują jako podstawę odpowiedzialności karnej spowodowanie ciężkiego uszczerbku na zdrowiu.

W literaturze przedmiotu istotne spory wywołuje pojęcie stadialności przestępstwa. Impulsem do dyskusji jest odejście przez ustawodawcę od pojęcia stadialności w Kodeksie karnym Rosyjskiej Federacji z 1996 r. Ogromna część autorów jednak nadal opowiada się za dzieleniem przestępstwa na stadia. Przy czym należy zaznaczyć, że występują ogromne różnice w rozumieniu każdego ze stadiów, co dodatkowo komplikuje sytuację.

Przedstawicielem tych dyskusji jest W. Iwanow, który oprócz przygotowania, usiłowania i przestępstwa zakończonego dodaje stadium wcześniejsze, którym jest zamiar popełnienia⁴⁷. Zabieg ten, zdaniem autora niniejszej pracy, z punktu widzenia prawa karnego rosyjskiego jest jak najbardziej uzasadniony. Dodać należy, że oprócz dokładniejszego odzwierciedlenia wszystkich etapów *iter criminis* pozwoli on na lepsze zrozumienie każdego z kolejnych stadiów. Jeśli przestępstwo przedstawimy w postaci drzewa, to stadium zamiaru będzie korzeniem, który żywi dalsze etapy, i bez jego wskazania istnieje spore prawdopodobieństwo błędnego zrozumienia kolejnych stadiów.

W komentarzu do rosyjskiego Kodeksu karnego autor ten przedstawia jednak nieco odmienne stadia popełnienia przestępstwa: pierwotne stadium przygotowania do popełnienia przestępstwa; stworzenie warunków do popełnienia przestępnego działania (usiłowanie przestępstwa). Przy czym przygotowanie i usiłowanie jawią się, zdaniem autora, wstępną (przedwstępną) działalnością przestępczą. W późniejszych pracach wydziela on stadia prze-

⁴⁶ Постановление Президиума Верховного Суда РФ от 7 февраля 2001 г. N 1132п 2000.

⁴⁷ Zob. В.Д. Иванов, *Ответственность за покушение на совершение преступления по советскому уголовному праву: автореф. дис. ...канд. юрид. наук*, Москва 1968, s. 8.

stępstwa zakończonogo i niezakończonogo. Do pierwszych W. Iwanow zalicza zamiar popełnienia przestępstwa, bezpośrednie działanie przestępcze (usiłowanie) i przestępstwa zakończone, do drugich natomiast – przygotowanie do popełnienia przestępstwa, usiłowanie przestępstwa oraz przestępstwo dokonane (zakończone)⁴⁸.

W doktrynie prawa karnego przedstawia się różnorakie teorie na poparcie koncepcji stadialności. Nadieżda Semerniewa uważa, że termin „stadium” wyczerpująco opisuje etapy rozwoju umyślnego przestępstwa i jest to poparte również historycznym podejściem do kwestii stadialności⁴⁹. Oleg Szyszow nazywa zakończone przestępstwo „ostatnim stadium przestępstwa”, a niezakończone przestępstwo zawiera w sobie stadia usiłowania i przygotowania przestępstwa. Przez „stadia przestępstwa” autor rozumie „określone etapy przygotowania i realizacji zamiaru przestępnego”, motywując to tym, że kwestia stadialności zachodzi jedynie w przypadkach, gdy przestępstwa nie doprowadzono do końca⁵⁰. Stanowisko to jest próbą dostosowania teorii stadialności do terminologii zawartej w rosyjskim Kodeksie karnym – podział przestępstw na zakończone i niezakończone, czyli odmiennie niż w poprzednich kodyfikacjach na etapy popełnienia przestępstwa.

Niektórzy autorzy uzasadniają teorię stadialności, twierdząc, że każde późniejsze stadium zawiera wcześniejsze. Krytycy jednak wykazują, że żadne zawieranie w tym przypadku nie zachodzi. Wskazują, że zarówno przygotowanie, jak i usiłowanie działania przestępczego poprzedzają przestępstwo i łączą się z nim, ale jednocześnie nie zawierają się w tym typie dokonanym⁵¹.

Interesujący pogląd na kwestię stadialności przedstawił M. Riedin. Rozróżnia on w charakterze etapów popełnienia przestępstwa stadium przygotowania do popełnienia przestępstwa. Przygotowanie zawiera w sobie zdaniem tego autora: działanie lub zaniechanie skierowane na stworzenie warunków do popełnienia przestępstwa; stadium popełnienia przestępstwa, które M. Riedin kolejno dzieli na: a) działanie przeciwko dobru; b) bezpośrednie zmierzanie do realizacji zamiaru. Teorię tę M. Riedin tłumaczy przykładem sportowym skoków w dal. Swoje działania sportowiec rozpoczyna od rozgrzewki w sektorze, która jest odpowiednikiem przygotowania. Początek rozbiegu jest odpowiednikiem początku działań zmierzających do popełnienia przestępstwa i wreszcie chwila zakończenia rozbiegu to zmierzanie do podjęcia działania przestępczego. Umieszczenie nogi na stopniu odbicia, odbicie się od niej, lot

⁴⁸ Zob. *Комментарий к УК РФ*, red. А.И. Бойко, Ростов на Дону 1996, s. 105.

⁴⁹ Zob. *Уголовное право: учебник*, red. А.В. Наумов, Москва 1997, s. 212.

⁵⁰ Zob. *Комментарий к УК РФ*, red. Г.М. Резник, Москва 1997, s. 66.

⁵¹ Zob. Г.В. Назаренко, А.И. Ситникова, *Неоконченное...*, s. 88.

oraz przyziemienie się – to bezpośrednie zmierzanie do realizacji zamiaru⁵². Teoria ta była przedmiotem krytyki, w której zarzucano autorowi, że bezpodstawnie utożsamia działania przygotowawcze z przygotowaniem działania, do którego może być zaliczone intelektualne, psychologiczne i fizyczne przygotowanie do popełnienia przestępstw ciężkich lub szczególnie ciężkich. Powoduje to możliwość pociągnięcia do odpowiedzialności za czytanie książek o broni strzeleckiej jako intelektualne przygotowanie do popełnienia przestępstwa, codzienny bieg – jako fizyczne przygotowanie do popełnienia przestępstwa, a jako zmierzanie do popełnienia przestępstwa uznane może być skierowanie swoich kroków w stronę ofiary itd.⁵³

Odzwierciedleniem ewolucji pojęcia stadialności oraz odejścia od tego pojęcia jest dorobek naukowy N. Kuzniecovej. Autorka ta najpierw zaliczała do stadiów popełnienia przestępstwa:

- 1) powstanie zamiaru;
- 2) przygotowanie do realizacji znamion typu czynu zabronionego;
- 3) dokonanie przestępstwa⁵⁴.

W późniejszych pracach autorka ta wprowadziła rozróżnienie na stadia popełnienia przestępstwa oraz rodzaje przestępstwa niezakończonego. Do stadiów N. Kuzniecowa odniosła przygotowanie i dokonanie przestępstwa, a do przestępstwa niezakończonego – przygotowanie i usiłowanie⁵⁵. W późniejszych pracach autorka określa przygotowanie i usiłowanie jako przerwane (nieprowadzone do końca) typy czynu zabronionego i nie wiąże ich ze stadiami. Dalej N. Kuzniecowa pisze: „[...] przerwane etapy popełnienia przestępstwa nie mogą w swej istocie prowadzić do przestępstwa dokonanego. Stadia natomiast jako etapy popełnienia przestępstwa wyłączają możliwość ich przerywalności”⁵⁶.

Zwolennicy nowego podejścia podtrzymują zdanie N. Kuzniecovej i przyjmują, że usiłowanie i przygotowanie powinny być uznane za samodzielne ro-

⁵² Zob. М.П. Редин, *Разграничение приготовления к преступлению и покушения на него*, „Следователь” 1999, nr 1, s. 13–14.

⁵³ Zob. Г.В. Назаренко, А.И. Ситникова, *Неоконченное...*, s. 89.

⁵⁴ Zob. Н.Ф. Кузнецова, *Ответственность за приготовление к преступлению и покушение на преступление по советскому уголовному праву: автореф. дис. ...канд. юрид. наук*, Москва 1953, s. 4.

⁵⁵ Zob. Н.Ф. Кузнецова, *Некоторые вопросы ответственности за приготовление или покушение по советскому уголовному праву*, „Советское государство и право” 1958, N 5, s. 39–41.

⁵⁶ Н.Ф. Кузнецова, *Оконченное и неоконченное преступление. Курс уголовного права. Часть общая*, Москва 1999, s. 362.

dzaje przestępstw niezakończonych. Leonard Kołodkin pisze: „usiłowanie nie jawi się jako stadium działania przestępczego, ponieważ podczas śledztwa i rozprawy przed sądem usiłowanie przestępstwa rozpatruje się w tym samym porządku co i przestępstwo zakończone”⁵⁷. Pozycja ta jednak nie została należycie uzasadniona.

Grigorij Nazarenko wskazywał, że koncepcja stadialności ma kilka wad:

- 1) wskazanie stadiów nie ma podstaw logicznych;
- 2) wiele przestępstw umyślnych nie przechodzi przez żadne stadia;
- 3) definiowanie przestępstwa zakończonego jako ostatniego stadium przestępstwa nie ma większego znaczenia, ponieważ przestępstwo zakończone jest jednolitym konglomeratem.

Podsumowując przedstawioną dyskusję, należy wskazać, że w rosyjskim prawie karnym coraz częściej pojawia się stanowisko mówiące o braku zasadności istnienia teorii stadialności w prawie karnym. Najczęściej jest ono uargumentowane – zgodnie ze stanowiskiem A. Sitnikowej – tym, że:

- 1) stosowanie terminu „stadia” w stosunku do przygotowania i usiłowania nie odpowiada zasadom języka rosyjskiego, ponieważ słowo „stadium” oznacza „okres, stopień [etap – A.W.] rozwoju czegośkolwiek”. W związku z tym w stadium popełnienia przestępstwo może rozwijać się, być powiązane z tym, co akumuluje się, i w końcu jest rezultatem przestępnego działania;
- 2) rozwój przygotowania i usiłowania podlega przerwaniu – nie należy nazywać tego stadiami, ponieważ nie przechodzą one przez określone etapy rozwoju i tym samym jawią się przerwany przestępstwem, czyli takim, które nie ma dalszego rozwoju. Przygotowanie i usiłowanie w odróżnieniu od zakończonego przestępstwa, które składa się z odpowiednich etapów, są pozastadialnymi, niezakończonymi deliktami;
- 3) przygotowanie stanowi niezakończony delikt, lecz jednocześnie może być zakończonym przestępstwem, jeśli realizuje znamiona innego przestępstwa;
- 4) przygotowanie jest specyficznym deliktem, który ma zarówno stronę podmiotową, jak i przedmiotową. Ustawodawca w art. 30 r.k.k. wskazał jako obligatoryjne znamię strony obiektywnej przygotowania niezakończenie działań przygotowawczych z przyczyn niezależnych

⁵⁷ Л.М. Колодкин, *Развитие законодательства об ответственности за неоконченное преступление. Проблемы реформы уголовного законодательства РФ*, Москва 1992, s. 52.

- od sprawcy. Wynika z tego, że działania nie mogą się przekształcić (przejsć) w stadium usiłowania przestępstwa;
- 5) usiłowania nie należy również uznawać za drugie stadium popełnienia przestępstwa, ponieważ usiłowanie nie jest fazą przestępstwa rzeczywiście powiązaną z innym etapem rozwoju działania przestępczego. Ustawodawca dodatkowo wskazał jako znamię strony przedmiotowej usiłowania niedoprowadzenie działań do końca i tym samym skonstruował znamiona osobnego rodzaju przestępstwa niezakończonego;
 - 6) charakter niezakończonego przestępstwa świadczy o tym, że przygotowanie i usiłowanie stanowią przestępstwa nieudane, czyli cechuje je wymuszone niedoprowadzenie czynu do końca z brakiem całkowitej realizacji zamiaru albo niezrealizowanie do końca z powodu dobrowolnego odstąpienia;
 - 7) teoria stadialności jest przestarzałą teorią, ponieważ podmiot nie musi przejść przez wszystkie stadia, realizując swój zamiar, a może go zmienić i zatrzymać się na przykład na usiłowaniu na skutek nowych okoliczności;
 - 8) teoria stadialności zakłada stadium przygotowania i usiłowania również przy dobrowolnym odstąpieniu od usiłowania. Założenie to nie znajduje – zdaniem A. Sitnikowej – żadnych podstaw, ponieważ w przypadku dobrowolnego odstąpienia nastąpiło ono na etapie przygotowania, a stadia następne nastąpić nie mogą;
 - 9) zakończenie przestępstwa występuje przy jakimkolwiek działaniu przestępczym – zakończonym i niezakończonym. Zakończenie przygotowania lub usiłowania jest spowodowane brakiem doprowadzenia działań przestępczych do końca z przyczyn niezależnych od sprawcy;
 - 10) wyróżnienie przestępstwa zakończonego jako trzeciego stadium nie ma znaczenia prawnokarnego, ponieważ kwalifikacja przestępstwa zakończonego dokonuje się bez powoływania się na art. 30 r.k.k., czyli nie wiąże się każdorazowo z pojęciem stadialności. Aleksandra Sitnikowa argumentuje takie stanowisko tym, że przestępstwo zakończone podlega kwalifikacji niezależnie od jakichkolwiek stadiów, a kwalifikacja usiłowania i przygotowania jako rodzajów przestępstwa niezakończonego może nastąpić jedynie po zakończeniu odpowiednich działań. W związku z tym przestępstwa zakończonego nie należy uznawać za ostatnie stadium działalności przestępczej, ponieważ każde działanie przestępcze zawiera etap końcowy⁵⁸.

⁵⁸ Zob. Г.В. Назаренко, А.И. Ситникова, *Неоконченное...*, s. 92–95.

Zdaniem autora niniejszej pracy podział na przestępstwo zakończone i niezakończone i tym samym zrezygnowanie ze stadialności jest jedynie fikcyjnym rozwiązaniem problemu, ponieważ w takim przypadku na miejsce trójpodziału wchodzi podział na dwa poziomy, mimo wskazywanych deklaracji ich całkowitej niezależności. Sedno problemu w postaci rozgraniczenia każdego z nich nadal pozostaje, nawet jeśli uznamy je za osobne typy czynów zabronionych. W ramach przestępstwa niezakończonego mamy to samo przygotowanie oraz usiłowanie i problemy związane z ich rozgraniczeniem, a z drugiej strony brak kryteriów konkretnego podziału między niezakończonym i zakończonym przestępstwem. Wynikiem takiego rozwiązania jest jedynie „terminologiczna kosmetyka”, która nadaje problemowi nową siatkę pojęciową bez odpowiedzi na postawione pytania. Podział ten może być pomocnym przy nieco innym podejściu do przestępstwa jako takiego. Dokładne rozgraniczenie może być możliwe przy modelowym podejściu do przestępstwa, które w swojej treści zakładać będzie utworzenie abstrakcyjnego modelu postępowania przy konkretnym przestępstwie. W ramach eksperymentu myślowego autor przedstawi go na przykładzie walki bokserskiej. Zajmiemy się badaniem ruchów jednego z bokserów przy zadawaniu ciosu. Widzimy boksera z podniesioną gardą, balansującego poprzez odpowiednie rozkładanie wagi ciała na nogi i robiącego uniki. W pewnym momencie odslania on gardę i wykonuje kombinację ruchów, których efektem jest zadanie ciosu. Nas interesują konkretne ruchy od powstania myśli o zadaniu ciosu i przyjęciu odpowiedniej pozycji na ringu, po sprecyzowany ruch ręką w odpowiednią część ciała oponenta, kończący się zadaniem ciosu. Uderzenie, np. prawy sierpowy, posiada odpowiedni model jego realizacji i możemy w zwolnionym tempie przewidzieć, jakie działanie podejmie bokser po wstępnych ruchach. Trzon modelu zadania ciosu jest stały przy odpowiednim ciosie (techniczny), jeśli się go jednakże zbada, posiada pewne odmienności, które mogą wynikać z cech osobistych samego boksera. Tymi cechami mogą być np. odporność na stres, stosunek do przeciwnika itd. Cechy te można zbadać poprzez zgłębienie biografii danego sportowca. Gdy zbadamy wszystkie czynniki, możemy stworzyć model nanoszenia konkretnego uderzenia przez konkretnego boksera. Analogiczne podejście może mieć zastosowanie do działania lub zaniechania przy popełnianiu konkretnego przestępstwa, gdy budujemy ogólny model zachowania uzupełniany cechami osobistymi sprawcy i okolicznościami podjęcia jego działań. Przy takim modelu o wiele łatwiejszym staje się rozgraniczenie konkretnego działania składającego się na *iter criminis*, a co za tym idzie wprowadzenie większej przejrzystości w sferę stadialności czy też przestępstwa zakończonego i niezakończonego.

Podstawa rozgraniczenia konkretnych etapów czy też rodzajów popełnienia przestępstwa przy takim podejściu będzie zarówno subiektywna, poprzez badania zamiaru sprawcy i wypełnienie nim modelu, oraz obiektywna, poprzez badanie typowego zachowania dla danego przestępstwa i zestawienie go z posiadanymi danymi w konkretnej sprawie. Takie podejście może pozwolić na uprzednie wskazanie, co jest usiłowaniem przestępstwa, a co przygotowaniem – i co za tym idzie umożliwić ich całkowitą separację tych stadiów od przestępstwa zakończonego. Modelowanie może narazić się na zarzut algorytmizacji odpowiedzialności karnej, który zdaniem autora będzie uzasadniony jedynie połowicznie. Model taki może być elastycznym przewodnikiem do danego przestępstwa, który każdorazowo będzie rozciągany i dostosowywany do okoliczności popełnienia przestępstwa.

Zmierzając do podsumowania – autor nie przez przypadek wybrał system rosyjskiego prawa karnego. System ten nosi w sobie piętno każdej zmiany politycznej, ustrojowej, jest niezwykle dynamiczny i pokazuje, że rozwój prawa nie ma formy ewolucyjnej, ale raczej jest wykresem falistym wskazującym na spadki i wzrosty w zależności od układów społecznych i politycznych. Przykład usiłowania czy też przygotowania tym dobitniej pokazuje każdą zmianę społeczną, ponieważ pozwala na łatwą manipulację pojęciem tego, co jest już karalnym działaniem, a tego, co nim nie jest. Rozmycie granic pomiędzy przestępstwem zakończonym a niezakończonym, pomiędzy tym, co jest przygotowaniem, a co niekaralnym działaniem – jest potężną bronią, która może sprawić, że karalnym będzie nawet każdy czyn.

Kodeks karny Federacji Rosyjskiej (wybrane przepisy)⁵⁹

Art. 30 ust. 3

Za usiłowanie przestępstwa uważa się takie umyślne działanie (zaniechanie) osoby, które jest bezpośrednio skierowane na dokonanie przestępstwa, biorąc pod uwagę, czy nie zostało ono doprowadzone do końca z powodu okoliczności niezależnych od tej osoby.

Art. 66 ust. 3–4

3. Okres lub wymiar kary za usiłowanie przestępstwa nie może przekroczyć trzech czwartych najwyższego okresu lub wymiaru najsurowszej kary,

⁵⁹ Tłumaczenie: Aleksander Wróbel.

którą przewiduje odpowiedni przepis niniejszego Kodeksu za przestępstwo dokonane.

4. Kary śmierci oraz kary dożywotniego pozbawienia wolności nie wymierza się za przygotowanie i usiłowanie przestępstwa.

Institution of attempt in criminal law of Russian Federation

Summary

Article presents an analysis of institution of attempt in Russian criminal law. Development of this institution from 19th century to present days has been researched. The subjects of analysis were both literature, and judicial decisions of the Russian courts. Russian criminal law is currently discussing the topic of abandoning the concept of stages of the crime, and adopting in its place the institution of an unfinished crime. According to the new approach, the attempt is not one of the stages of commitment of a crime, but is a completely separate crime.

Key words: attempt, Criminal Code of the Russian Federation, history of Russian criminal law, comparative criminal law

Aleksander Wróbel – Uniwersytet Jagielloński, Katedra Prawa Karnego (doktorant)